

*Пилипенко І. О.,**асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету**Пилипей Ю. А.,**асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету*

АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «ВОДА» В АСПЕКТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Фразеологічні одиниці є цінним джерелом знань про культуру, менталітет і життя народу. У фразеологізмах відображаються звичаї, традиції, вірування, міфологічні уявлення, характерні риси носіїв мови. Культурна інформація отримує вербальне вираження в лексиці і фразеології тієї чи іншої мови. Взаємодія мови і культури є головним положенням у дослідженні мовних одиниць з лінгвофілософської позиції. З погляду лінгвофілософського підходу до вивчення фразеологічних зворотів особливий інтерес представляють ФО з такими компонентами, які репрезентують базові поняття культури, такі невіддільні складники існування людей, як побут, повсякденне життя народу, а також фундаментальні основи нашого світу – природні стихії.

У статті проаналізовано деякі аспекти національно-культурної специфіки фразеологічних одиниць (далі – ФО) з компонентом «вода» на матеріалі двох мов: англійської та української. Національно-культурна специфіка мови та універсальних закономірностей, що виявляються в мові, особливо яскраво представлена в лексичному і фразеологічному фонді. Вивчення ж лексики, що функціонує в ФО, дозволяє отримати відомості про ментальні особливості нації. Одним з феноменальних явищ у системі лексики мови є семантичний компонент «вода». Розгляд фразеологічних одиниць з компонентом «вода» як автономної складової одиниці лексичної системи української та англійської мов розкриває комунікативну сторону мови і здатність до метафоричного осмислення дійсності.

Відповідно, в такому ключі актуальність роботи пов'язана з необхідністю аналізу та типологічного опису як загальних, так і національно-специфічних закономірностей функціонування компонента «вода» у фразеологічних одиницях української та англійської мов, які транслюють відомості про менталітет нації. Актуальним, крім вищевикладеного, представляється вивчення семантичних особливостей зібраного матеріалу, що дозволить виконати порівняльний аналіз і представити об'єктивні результати дослідження.

Ключові слова: фразеологізм, національна специфіка, безеквівалентна одиниця, семантика.

Постановка проблеми. Одним із найяскравіших і дієвих засобів мови є фразеологія. Образність і виразність нашої мови надають такі якості фразеологічних одиниць, як метафоричність, емоційність, експресивність та інші. У фразеології відображені уявлення, пов'язані з трудовою діяльністю, побутом і культурою народу. Фразеологічні одиниці використовуються в різних жанрах мови, в тому числі і в повсякденній мові. Вони надають мові особливу виразність, неповторну своєрід-

ність і часто мають яскраво виражений національний характер. Національна специфіка фразеологізмів найбільш яскраво проявляється під час зіставлення різних мов. Вона зумовлюється об'єктивним і суб'єктивним факторами. Об'єктивний фактор полягає у природних і культурних реальностях, властивих життю даного народу і неіснуючих у житті іншого. Суб'єктивний фактор полягає у довільній вибірковості, коли слова, що відображають одні і ті ж самі речі, представлені по-різному у фразеології різних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національно-культурна специфіка фразеологічного фонду стає останнім часом традиційною темою досліджень багатьох лінгвістів (Я.І. Рецкер, Г.Е. Мірам, В.В. Виноградов, Л.К. Латишев, В.Н. Комісаров, Л.С. Бархударов, А.М. Паршин, Н.Д. Арутюнова, Л.С. Бархударов, Г. Безіл, О.В. Бурда-Лассен, С.І. Влахов, Л.Ф. Дмитрієва, Р.П. Зорівчак, І.В. Корунець, Дж. Кетфорд, О.В. Кунін, М. Ларсон, В.А. Маслова, А. Нойберт, Я.І. Рецкер, М. Снелл-Хорнбі, В.М. Телія та Я.А. Баран). Підвищена увага до зазначеного питання зумовлена загальним проявом інтересу до проблеми «Мова і культура», яка своєю чергою отримала новий імпульс розвитку в рамках нової антропологічної парадигми сучасної лінгвістики. В рамках цього напрямку звернення до фразеологічної системи мови є природним і необхідним процесом. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) фіксують і передають культурний потенціал народу: культурні установки, стереотипи, еталони і архетипи, висловлюючи тим самим дух і своєрідність нації. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень у сфері фразеології, дослідження ФО з компонентом «вода» в аспекті англо-українського перекладу майже відсутні. Це зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження, націлені на виявлення фразеологічних еквівалентів і безеквівалентних ФО у фразеологічних корпусах двох мов, які здійснюються в порівняльному аспекті. У рамках нашої статті аналізу піддаються фразеологічні фонди англійської та української мов, що належать до різних мовних груп, а саме германської та слов'янської; при цьому їх національно-культурна специфіка здійснюється на прикладі ФО з компонентами семантичного поля «вода».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вода в усі часи вважалася символічною для людей. Символіка води має глибинний вимір: з одного боку, вона несе очисну функцію, є джерелом життя, з іншого – залишається непідвладною стихією, що вселяє страх, що, звичайно ж, знаходить відображення в мові.

Згідно з нашими дослідженнями близько половини ФО, що містять у своєму складі компоненти семантичного поля «вода», є повними або частковими еквівалентами, тобто одиницями не тільки з подібною семантикою, а й дуже близькими за структурно-граматичною організацією: англ. *pour cold water on smb* – укр. *облити холодною водою кого-небудь*. Одна з причин подібності полягає в природі фразеологізмів, у яких спостерігається ряд універсальних явищ. Так, ФО англ. *be (put) on bread and water* – укр. *садовити на хліб та воду; без хліба й без води погано жити; коли б хліб та вода, то не буде голоду* [1] несуть у собі уявлення про те, що хліб і вода – це сама убога їжа. Дійсно, хліб у різних світових культурах вважається основним продуктом харчування, вода – недорогим і найдоступнішим напоєм, саме тому вони є у свідомості досліджуваних нами народів символом абсолютної бідності і голоду.

Важливу роль у міжмовній фразеологічній еквівалентності грає універсальність механізмів метафоричного і метонімічного осмислення, яка складає основу фразеологізму. Наприклад, подібно в двох мовах потік води сприймається як «життя», а рух за течією або проти нього як підпорядкування або протидія зовнішнім обставинам: англ. *swim with (down) the tide, go with the current (tide), swim down the stream* – укр. *пливти за течією; англ. Go (row, strive, swim) against the flood (stream)* – укр. *пливти проти течії*.

Користолубство людини розкривається у фразеології двох аналізованих мов однаковими образами, що є результатом калькування, наприклад: укр. *ловити рибу в каламутній воді* – калька англ. *fish in troubled waters*.

В основі подібних фразеологізмів лежать типові, універсальні для всього людства ситуативні образи: наприклад, збігла вода – як збіглий час: англ. *a lot of water has flowed (since)* – укр. *багато води сплило (утекло)*.

З особливостей мов на формальному рівні зупинимося на схожості і різниці, що стосується компонентного складу розглянутих ФО-еквівалентів. Наприклад, коли говорять про марність і безрезультатність дій, і англієць, і українець «носять воду решетом»: англ. *draw (carry) water in a sieve* – укр. *носити воду решетом, міряти воду решетом*. Коли мають на увазі щось скороминуче, швидкоплинне, англієць говорить: англ. *written in water, limn on water*, тоді як українець уточнює предмет дії: укр. *вилами по воді (писано)*. Безвихідь у двох мовах асоціюється з положенням між двох вогнів: англ. *between two fires* – укр. *між двох вогнів*, проте в англійській мові, на відміну від української, є також ФО *between two waters* (букв. «між двома водами», коливатися між двома рішеннями). Про дуже невелику кількість кажуть: англ. *a drop in a bucket* – укр. *крапля в морі*. Характеризуючи недосвідченість людини, використовують фразеологізми: англ. *wet behind the ears* – укр. *молоко на губах не обсохло*. Таких цікавих прикладів можна привести і більше.

Різницю в компонентному складі наведених міжмовних фразеологічних еквівалентів пояснити неможливо. Швидше за все, це пов'язано з менталітетом народу, його мовною картиною світу, з тими зв'язками і асоціаціями, які він встановлює між предметами і явищами реальної дійсності. Слід мати на увазі, що українська мова має багато спільного і з англійською мовою внаслідок того, що Біблія і, відповідно, християнська релігія були частиною культури цих народів: наприклад, фразеологізми англ. *a bitter cup* – укр. *гірка чаша*, англ. *drink the cup*

(of bitterness, humiliation) to the dregs – укр. *випити чашу (гіркоти, приниження) до дна*.

На думку Е.Ф. Арсентьева, національно-культурна специфіка фразеологізмів може проявлятися на трьох рівнях [2, с. 64].

1. У сукупному фразеологічному значенні – йдеться про так звані безеквівалентні (лакунарні) фразеологічні одиниці, семантика яких передається за допомогою лексичних одиниць або словосполучень, які під час перекладу іншою мовою також передаються за допомогою лексичного, дескриптивного способів перекладу або калькування. Як приклад таких фразеологізмів можна назвати такі одиниці: англ. *as dull as ditchwater, as unstable as water, be oil and water, burn the water*; укр. *без кінця воду варити, вода греблю рве, без води і не туди, і не сюди*.

2. Наявністю в складі ФО специфічних для цього народу слів, що представляють собою позначення будь-яких реалій, відомих тільки носіям однієї нації або декількох націй, своєрідні топоніми, антропоніми, гідроніми, характерні для якоїсь однієї країни [3, с. 67]. Наприклад, національна маркованість англійських ФО створюється наявністю назв відомих річок Великобританії: жартівливий вислів, звичайно, вживається в негативному сенсі, *set the Thames on fire*; прізвисько річки Темзи *Father Thames*; вираз (Sweet) *Swan of Avon* – так назвав Шекспіра його друг, англійський поет, драматург Бен Джонсон [4, с. 738] та інші. В українській мові також існують прислів'я і приказки з компонентом національної символіки: *де верба, там и вода*. У народі цінують калину за її цілющі властивості, і вона також є символом України. Тому й садили калину біля осель, а особливо біля криниць, щоб вода в криниці була прохолодною и смачною. Українське прислів'я *без Гриця і вода не освятиться, не для Гриця паляниця*. Гриць – персонаж давніх українських пісень, оповідань, казок, який спіткав великої популярності в народі.

3. У прямому значенні вільного словосполучення, яке було образно переосмислено (тобто в прототипах ФО, в яких закладені історія народу, своєрідні традиції, звичаї, його характер).

Цікавим прикладом в англійській мові є вислів, що має американське походження *up the river* як частина ФО *send smb up the river*. Етимологічна довідка дає нам таке тлумачення: злочинців відправляли з Нью-Йорка вгору по річці Гудзон в тюрму Сінг-Сінг [4, с. 636], цей образ і диктує значення «у в'язниці», «закрити у в'язниці». Американська ідіома *sell smb down the river* зі значенням «зрадити когось» сходиться до традиції купувати і продавати негрів-рабів на плантаціях біля річки Міссісіпі. Раби, які завдавали занепокоєння своїм господарям, продавалися власникам плантацій. Які жили внизу по річці, де їх чекали дуже суворі умови [6, с. 1161].

Стійке словосполучення *pour oil on the (troubled) water* сходиться до давньої морської традиції лити масло на поверхню води, щоб заспокоїти сильне хвилювання [7]. Цікаву етимологію має ФО *push the boat out*, значення якого «відзначити подію» бере свій початок з традицією влаштувати прощальні вечірки перед виходом у море, що склалася серед моряків [7].

В українській мові фразеологізм *не розливай воду* сходиться до стародавнього звичаю в селах розливати водою биків, які б'ються [8, с. 108]. Вираз «чекати біля моря погоди» виник, мабуть, на основі звичаю рибалок, мореплавців, які відправляються в плавання тільки за гарної погоди [8, с. 109]. ФО як з *гуски (гусака) вода* утворена, ймовірно, від знахарського заговору, який оберігав дітей від зурочень та хвороб.

Фразеологізми укр. *жива вода, мертва вода* засновані на вірі людей в чудодійну воду [12]. Ці вирази часто використовуються в народних казках. Шанування сил води відбивалося в жертвоприношеннях. Можна припустити, що такі одиниці засновані на стародавніх звичаях жертвопринесення воді: англ. *cast one's bread upon the waters, come with the wind, go with the water*. Вирази *cross the river, the waters of forgetfulness* в англійській мові зумовлені міфологічними уявленнями про те, що річка сприймається як вододіл між світом живих і світом мертвих.

Висновки. Як показує проведений аналіз, фразеологічні одиниці, що містять у своєму складі компонент із семантичного поля «вода», становлять значний е лінгвокультурологічному значенні пласт англійської та української мов, включають у свій склад як усталені звороти-еквіваленти, так і величезну групу ФО з яскраво вираженою національною специфікою. **Перспективи подальших досліджень** полягають у більш глибокому та детальному аналізі англійських та українських ФО з компонентом «вода» з їх подальшою структурно-семантичною класифікацією.

Література:

- Словник фразеологізмів української мови / Укл.: В.М. Білоноженко та інші. Київ : Наук. думка, 2003. 1104 с.
- Арсентьева Е.Ф. Фразеология и фразеография в сопоставительном аспекте: на материале русского и английского языков / Е.Ф. Арсентьева ; Казан. гос. ун-т, филол. фак. ; науч. ред. Э.А. Балалыкина. Казань : Казан. гос. ун-т, 2006. 172 с.
- З.Селифонова Е.Д. Этнокультурный аспект отражения языковой картины мира: на примере русских и английских фразеологизмов с моносемными компонентами. Фразеол. и межкульт. коммуникация. Тула : Изд-во ТГПУ имени Л. Н. Толстого, 2002. Ч. 2. С. 65–68.
- Большой англо-русский фразеологический словарь: около 20 000 фразеологических единиц. 6-е изд., испр. Москва : Живой язык, 2005. 944 с.
- Українські приказки, прислів'я і таке інше / Спорудив М. Номис. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2004. 1540 p.
- Collins Cobuild Dictionary of Idioms. Harper Collins Publishers, 2003. 410 p.
- Юрченко О.С., Івченко А.О. Словник стійких народних порівнянь. Харків : Основа, 1993. 176 с.
- Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. Харків : Наукова думка, 1989. 132 с.
- Івченко А. Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія. Харків : Фоліо, 1999. 304 с.
- Рецкер Я.И. Пособие по переводу из английского языка на русский. Москва : Просвещение, 1982. 160 с.
- Фразеологический словарь современного русского литературного языка / под ред. проф. А.Н. Тихонова: в 2 т. Москва : Флинта: Наука, 2004. 832 с.

Pylypenko I., Pylypey Yu. Analysis of phraseological units with the component "Water" in the aspect of English-Ukrainian translation

Summary. Phraseological units are a valuable source of knowledge about the culture, mentality and life of the people. The phraseologisms reflect the customs, traditions, beliefs, mythological ideas, characteristic features of native speakers. Cultural information is verbally expressed in vocabulary and phraseology of a language. The interaction of language and culture is a central position in the study of linguistic units from a linguistic and philosophical standpoint. From the point of view of the linguistic and philosophical approach to the study of phraseological references, PHU with particular components are represented by such components that represent the basic concepts of culture, the integral components of the existence of people, related to everyday life, everyday life of the people, as well as to the fundamental foundations of our world, and just to the natural elements.

The article analyzes some aspects of the national-cultural specificity of phraseological units (as PHU) with the component "water" in the material of two languages: English and Ukrainian. The national and cultural specificity of language and the universal patterns that are manifested in language are particularly clearly represented in the lexical and phraseological fund. Studying the same vocabulary that functions in the PHU, allows to obtain information about the mental features of the nation. One of the phenomenal phenomena in the vocabulary system of the language is the somatic component "water". Consideration of phraseological units with the component "water" as an autonomous constituent unit of the lexical system of Ukrainian and English reveals the communicative side of the language and the capacity for metaphorical comprehension of reality.

Accordingly, in this context, the relevance of the work is related to the need for analysis and typological description of both general and national-specific patterns of functioning of the component "water" in phraseological units of Ukrainian and English, which broadcast information about the mentality of the nation. In addition to the above, it is important to study the semantic features of the collected material, which will allow you to perform a comparative analysis and to present objective results of the study.

Key words: phraseology, national specificity, equivalence unit, semantics.